

Prof.dr. W.P. Blockmans

(foto Robbert van Cleef)

'Ons verliezen in detailstudies die naast elkaar worden gezet, heeft denk ik geen zin'

Peer Vries in gesprek met Wim Blockmans

Wim Blockmans werd in 1945 te Antwerpen geboren. Hij studeerde geschiedenis te Gent van 1962 tot 1966 en bleef aan de universiteit van deze stad verbonden. In 1973 promoveerde hij op *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van Middeleeuwen naar nieuwe tijden 1384-1506*. In 1975 werd hij lector in de Sociale en Politieke Geschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, welke aanstelling in 1980 werd omgezet in een hoogleraarschap. Sinds 1987 is hij hoogleraar in de Middeleeuwse Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hij is lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en van de Hollandse Maatschappij voor Wetenschappen. Hij vervult diverse functies in wetenschappelijke organisaties. Zo is hij voorzitter van het onderzoeksprogramma 'Origins of the Modern State in Europe' van de European Science Foundation en van het Standing Committee for the Humanities van die zelfde stichting. Van zijn talloze publikaties vermeld ik hier slechts, naast de in de tekst en noten genoemde: *Veranderende samenlevingen: de Europese expansie in historisch perspectief* (Kapellen 1978); het samen met W. Prevenier geschreven *De Bourgondische Nederlanden* (Gent 1983), waarvan ook een Franse, Engelse en Duitse versie bestaat, en *Een middeleeuwse vendetta: Gent 1300* (Houten 1987). Blockmans is tevens wetenschappelijk redacteur en hoofdredacteur van de twintigdelige reeks *De wording van Europa*, die vanaf 1992 verschijnt in diverse talen, en uitgever van de *Handelingen van de Staten van Vlaanderen*, waarvan tussen 1971 en 1990 reeds vier delen verschenen.

De meest voor de hand liggende vraag om een interview als dit mee te beginnen is uiteraard die naar de 'ontstaansgeschiedenis' van de betrokkene. Kun je iets meer vertellen over je achtergrond; hoe ben je beland op de plek waar je nu zit, fysiek en intellectueel?

Waar begint intellectuele vorming, op het moment dat ik archeoloog wilde worden toen ik net zeventien was? Ik wilde immers aanvankelijk archeoloog worden dan wel jurist of kunsthistoricus.

Hoe komt het dat geen van die aanvankelijke opties is gerealiseerd?

Het idee dat ik archeoloog wilde worden, is al verdwenen na het twee weken waarnemen van de Gentse hoogleraren. Ik ben toen met geschiedenis begonnen. Ik heb daar wel de propaedeuse rechten nog bij gedaan. Het verschil tussen de Gentse opleiding en die welke we hier in Nederland kennen, is dat de studie in Gent zeer multi-disciplinair was en nog steeds is. De helft van de

Wim Blockmans

vakken in de eerste twee jaren is niet-historisch. Daar zit veel literatuur-geschiedenis tussen, algemene en Nederlandse, veel kunstgeschiedenis, filosofie, logica en al dat soort vakken. Die hoorden tot het standaardpakket. In die zin was het een interessante opleiding, zij het dat we de samenstelling van vakken nu wat traditioneel zouden noemen.

Hoe kwam je binnen een dergelijke studie bij de mediaevistiek terecht?

Dat was het 'appeal' van de zogeheten Gentse Historische School, een mediaevistenscholen. Die bezat een uitstraling die ik niet vond bij de hoogleraren van bijvoorbeeld Oude Geschiedenis of archeologie.

Wie waren toen de grote namen?

Ik heb net de generatiewisseling meegemaakt. Ganshof was net weg toen ik aankwam en opgevolgd door Van Caenegem, die onlangs zelf afscheid heeft genomen. Die maakte een zeer grote indruk. Prevenier, ook een zeer interessante persoonlijkheid, was bezig hoogleraar te worden terwijl zijn voorganger Strubbe nog actief was, als ook Van Werveke, bij wie mijn vader gepromoveerd was - dat speelde ook een beetje een rol.

Zijn dat voor jou als mediaevist ook de grote voorbeelden en bronnen van inspiratie gebleven?

Met name Prevenier, mijn promotor, heeft een serieuze en blijvende indruk gemaakt. Het meeste heb ik echter, intellectueel beschouwd, gehad aan Dhondt, die curieus genoeg op dat moment internationaal gezien de meest vooraanstaande mediaevist was, maar van wie ik, tot mijn genoegen, contemporaine geschiedenis kreeg.¹

Je bent na de studie al snel gepromoveerd.

Het normale ritme in België. Ik was natuurlijk ook pas 21 toen ik afstudeerde. Ik was niet buitensporig snel. Het was normaal dat je de studie in vier jaar deed. En het was evenzeer normaal dat een promotiebeurs vier jaar bedroeg, alleen is zij bij mij vrij snel omgezet in een assistentschap, wat een langere aanstellingsduur, maar ook wat meer taken met zich meebracht. Ik ben gepromoveerd op mijn zevenentwintigste, wat gezien die combinatie van enerzijds assisteren in onderwijs en dergelijke en anderzijds het onderzoek een normale termijn was. Wie geen andere verplichtingen had dan zijn onderzoek, die deed het gewoon in vier jaar. Je leverde dan wel een proefschrift in getypte versie in, je had niet de vertraging die in Nederland ontstaat doordat proefschriften echt moeten worden uitgegeven.²

Maar je bent daarna niet in België aan de slag gegaan.

Ik was aan de slag. Ik kreeg een vaste aanstelling onmiddellijk na het afronden van mijn proefschrift. Je moest gepromoveerd zijn om zo'n aanstelling te krijgen, maar in 1973 - het was nog geen crisis - volgde die wel automatisch. Dat kon al een maand na de promotie geregeld zijn. Het toeval deed zich echter voor dat Roorda naar Leiden ging. Daardoor ontstond in Rotterdam een vacature waarvoor men geen interne kandidaat had. Er waren in Nederland op het terrein van de sociale geschiedenis vrijwel geen gepromoveerden, zodoende.

Een overgang naar Rotterdam was toen ook al een overgang richting Maatschappijgeschiedenis?

Maatschappijgeschiedenis was er toen nog niet.

Maar er werd al aan gewerkt.

Er werd over gedacht, het concept heeft pas nadien concreet vorm gekregen. Zodra men wist dat ik zou worden benoemd, heeft men mij overigens wel gevraagd in de voorbereidingscommissie. Maar wat er lag in 1975, toen ik in dienst trad, was niet wat er uiteindelijk van de grond is gekomen. Ik werd benoemd in de Sociale Faculteit. In die zin was het inderdaad een geweldige sprong. Ik kwam per slot van rekening van een relatief traditionele mediaevistische opleiding die zeer op het ambacht was gericht. Dat is nog steeds het handelsmerk van Gent.

Maar hoe is die overgang dan te verklaren? Niet iedere mediaevist zal zich, dunkt mij, met maatschappijgeschiedenis willen inlaten en omgekeerd zal niet iedere sociale faculteit een mediaevist in dienst willen nemen.

Die overgang was al in mijn proefschrift 'voorbereid'. Ik had daar al behoorlijk naar de sociale wetenschappen gekeken. De intellectuele inspiratie daartoe is van Dhondt gekomen, die over vergelijkbare onderwerpen had gepubliceerd en die tot zijn dood in 1972 heel nadrukkelijk nadacht over de positie van het vak geschiedenis ten opzichte van andere wetenschappen, over de wetenschappelijkheid ervan en over methodologische vragen. Daarbij tastte hij ook steeds de relaties af met de sociale wetenschappen. Mijn sprong was dus in die zin niet onvoorbereid. Wij vormden toen in Gent, wat je zou kunnen noemen, een generatie. Er bestond 'door de perioden heen' heel veel contact tussen historici. Er was geen aparte afdeling sociaal-economische geschiedenis, terwijl er veel gedachtenuitwisseling was met historici van de Nieuwe Tijd en contemporainisten: Hugo Soly, Els Witte, Helmut Gaus, die reflecteerden allen over de relatie tussen geschiedenis en de maatschappijwetenschappen. Dat was toen gangbaar. Dhondt lanceerde in die periode ook zeer nadrukkelijk het concept

van herhaalbaarheden in de geschiedenis, 'recurrente geschiedenis' werd dat toen genoemd. Dat waren thema's die wij als Jonge Turken met elkaar bespraken tegen de hoofdstroom van de zittende hoogleraren in.

Het concept 'maatschappijgeschiedenis' lijkt institutioneel uiteindelijk toch niet echt van de grond te zijn gekomen. Althans in die zin dat wat er op dit moment in Rotterdam gebeurt, in diverse opzichten toch behoorlijk afwijkt van wat men aanvankelijk uitdroeg, terwijl bovendien organisatorisch toch ook een aantal veren is gelaten. Heb je de indruk dat er iets schort aan het concept, is een en ander te wijten aan fouten die zijn gemaakt bij de implementatie ervan, of zijn er eventueel andere oorzaken? Kortom, als je een evaluatie van de Rotterdamse maatschappijgeschiedenis, waaraan je toch een grote en enthousiaste bijdrage hebt geleverd, zou moeten bieden, hoe zou die luiden?

Ik dacht toen, maar ik was toen verdraaid jong, pas dertig, dat je om een ander produkt te krijgen de structuren moest veranderen. Dat geloof ik nu niet meer. De structuren die toen zijn gecreëerd, waren werkelijk nieuw en we waren heel trots op onze opleiding waar in het eerste jaar de helft van de cursus uit sociaalwetenschappelijke vakken bestond en waar statistiek een verplicht onderdeel was. Dat zou in onze ogen de gewenste resultaten opleveren. Ik ben er nu, wanneer ik erop terugkijk, niet van overtuigd dat de resultaten van dit alles zo anders zijn. Ik geloof niet dat er in Rotterdam boeken worden geschreven die niet in Groningen of Leiden geschreven kunnen worden, of sterker nog, die niet daadwerkelijk ook in Groningen of Leiden wórdén geschreven. In die zin was die structuurverandering minder relevant. De uitvoering stelt vergeleken met het zeer ambitieuze programma wellicht nogal teleur. Daarbij speelt zeker een rol dat er ook mensen zijn binnengekomen die al heel snel conservatieve reacties tentoonspreidden. Uiteindelijk is het, denk ik, toch ook een kwestie van personen. Niet dat ik mij nu op het vlak van de personen wil gaan begeven. Maar het is uiteindelijk natuurlijk toch zo dat een structuur door personen moet worden 'waargemaakt'. Dat laat zich ook omgekeerd illustreren. In een meer traditionele structuur als de Leidse kunnen personen wel degelijk ook heel vernieuwende dingen doen. Die ruimte is hier zeer zeker aanwezig. Wat dit betreft, is het vooruitgangsgeloof uit de periode 1974-1978 bij mij, en ik denk bij alle betrokkenen, flink afgezwakt.

Dit alles hoeft uiteraard allerminst te betekenen dat de maatschappijhistorische aanpak zoals die in Rotterdam, maar zeker ook daarbuiten, werd uitgedragen geen studies heeft opgeleverd die je nog steeds als in allerlei opzichten voorbeeldig en inspirerend beschouwt.

Wat Rotterdam betreft, denk ik bij inspiratie toch vooral in termen van personen, bijvoorbeeld Rina Lis.³ Dat was echt een boegbeeld. Zij het dan dat zij maar kort verbonden is geweest met Rotterdam.

En als we het ruimer bezien? Welke boeken zou je meenemen naar het bekende onbewoonde eiland?

Ik denk dan in elk geval aan Michael Mann, *The sources of social power*.⁴ Dat is qua ambitie buitengewoon, vergelijkbaar met het werk dat lieden van het slag van Eric Wolf en William McNeill hebben gedaan: studies waarin de lange termijn centraal staat en waarin wordt vergeleken.⁵ Het boek dat ik nu zelf aan het schrijven ben, bestrijkt ook duizend jaar. Niet de duizend jaar van de Middeleeuwen, maar de periode 1000 tot 2000.

Dat brengt ons bij wat sommigen wellicht een tweeslachtigheid in jouw carrière zullen noemen: enerzijds sta je bekend als mediaevist en ben je hoogleraar in de geschiedenis van de Middeleeuwen, anderzijds heb je steeds weer de neiging om je als maatschappijhistoricus niet in die periode op te sluiten en ook andere perioden, met name de meer recente, aandacht te schenken. Ben je nog steeds in die zin maatschappijhistoricus dat de gangbare periodisering je niet zoveel zegt?

Vergeet niet dat in Rotterdam mijn leeropdracht de sociale geschiedenis was. Nu houdt dat in principe alles in - en zo vatte ik dat ook op -, maar er werd natuurlijk toch van mij verwacht dat ik voornamelijk over de laatste twee eeuwen onderwijs zou geven. Dat heb ik zeker niet tegen mijn zin gedaan, vandaar dat ik ook thans in Leiden weer uit eigen beweging actief ben op dat vlak. Ik geef thans aan de Faculteit Sociale Wetenschappen een cursus Europese Geschiedenis in het kader van de Europese Studiën.

Is het feit dat je hier de leerstoel Middeleeuwse Geschiedenis bekleedt dan louter te wijten aan toeval, het gegeven dat die stoel vrijkwam, of preferer je de geschiedenis van de Middeleeuwen om de een of andere reden toch boven die van de andere perioden of aspecten?

In de periode 1986-1987 is er een moment in mijn loopbaan geweest dat ik op het punt stond cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw als onderzoeksobject te kiezen. Ik vond het op dat moment niet langer verenigbaar om op internationaal niveau te publiceren op een bepaald terrein en tegelijkertijd systematisch in al mijn onderwijs op een heel ander gebied actief te zijn, wat de reeds een paar keer genoemde Dhondt wél deed. Voor mij was een moment van keuze gekomen. Als ik in Rotterdam zou zijn gebleven, zou ik mij exclusief op de twintigste eeuw hebben gericht en daarmee heel gelukkig zijn geweest. Maar toen kwam het verzoek uit Leiden.

Maar zijn er dan geen elementen in de geschiedenis van de Middeleeuwen waardoor die je meer aantrekt dan die van andere periodes?

Ik denk dat ik drie of vier beroepen wel met enig enthousiasme had kunnen vervullen en ook een aantal verschillende leeropdrachten. Over de kwaliteit

heb ik het niet, maar het enthousiasme en de motivatie zijn er zeker. Het is natuurlijk wel zo dat de aandacht voor de lange termijn in de studie van de Middeleeuwen vanzelfsprekend is. Zij is een uitgangspunt. Het vergelijkende element - ik denk aan vergelijkingen met Byzantium, de Moslim-culturen, de nomadensamenlevingen in Centraal, Oost of Noord-Europa - is in de beoefening van de Middeleeuwse geschiedenis al evenzeer vanzelfsprekend. De periode van de Middeleeuwen biedt de mogelijkheid de interactie van allerlei verschillende maatschappijtypen te bestuderen.

Maar heeft de maatschappijhistorische benadering onder mediaevisten ook daadwerkelijk veel aanhang gevonden en gehouden? Ik krijg de indruk dat ook daar het verhaal terugkeert en Huizinga en de cultuurgeschiedenis hoogtij vieren.

Die grote aandacht voor cultuurgeschiedenis is niet van vandaag of gisteren. Denk aan Duby, die twintig jaar geleden in zijn *Guerriers et paysans* al zo enthousiast naar de antropologie verwees, waarmee hij slechts wilde zeggen dat je boerensamenlevingen moet bestuderen met het daartoe geëigende begrippenkader, in dit geval van een wetenschap die zich in de studie van dergelijke samenlevingen heeft gespecialiseerd.⁶ Wat hij deed in 1973 is het kiezen van een adequate maatschappijwetenschappelijke discipline aansluitend bij vragen die horen bij, in dit concrete geval, de Vroege Middeleeuwen. Aan de gangbare economische theorie, heb je bijvoorbeeld voor die periode of voor bijvoorbeeld de bestudering van het Hanze-systeem van de Late Middeleeuwen weinig. Dat lijkt mij duidelijk. De adequaatheid van bepaalde methoden en concepten hangt zeer sterk af van het studie-object. Het aanleunen bij antropologie is denk ik niet nieuw. De studie van de Middeleeuwen draagt wellicht voor sommigen het etiket 'traditioneel', maar zij hoeft dat helemaal niet te zijn. Ik heb het wat dat betreft altijd heel fascinerend gevonden dat de fameuze Elias-these gelijktijdig door Dhondt is neergeschreven in zijn proefschrift.⁷ Dhondt deed dat vanuit de traditionele mediaevistiek onder Ganshof, en formuleerde een en ander net iets minder ambitieus en beperkte zich tot de periode van de negende tot de twaalfde eeuw. Maar het mechanisme van de staatsvorming beschouwd als emanatie van de voortdurende strijd tussen individuele feodale heren, dat was het onderwerp van zijn Gentse dissertatie. Hij beoefende op dat ogenblik 'traditionele' mediaevistiek. Maar hij laat wel exact hetzelfde mechanisme - de monopolisering van de macht - zien, als Elias. En dat vanuit geheel verschillende achtergronden. Waaruit weer blijkt dat het, terugkerend naar die vraag van daarstraks, helemaal niet noodzakelijk is een structuur te veranderen om een inhoud te veranderen.

Dat mag zo zijn, maar er is op dit moment toch onmiskenbaar een tendens te bespeuren om binnen de wetenschapsbeoefening institutionele structuren een groot gewicht te geven. Je mag dan wel beweren dat het in de beoefening van een wetenschap als geschiedenis uiteindelijk neerkomt op de personele invulling, maar op het ministerie wordt vanuit een bepaalde

'efficiency'-opvatting telkens weer verkondigd dat organisaties, netwerken, onderzoeksmanagement et cetera juist zeer belangrijk zijn.

Je praat tegen een slachtoffer.

Geloof je in deze 'ideologie'?

Nee, ik geloof er niet in, hoewel ik daarbij wel een onderscheid in niveaus zou willen aanbrengen. Macro gesproken, dat wil zeggen op het niveau van de wetenschapsbeoefening in Nederland, leidt zij alleen tot meer *overhead*. Dat is heel duidelijk en dat is verlies. Op meso-niveau, dat wil zeggen op het niveau van het vakgebied, kan zij winstgevend zijn. Wie erin slaagt zijn vakgebied te laten erkennen door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, krijgt meer knikkers. En op micro-niveau... Ja, ik lijd eronder. Ik moet almaar in allerlei organisaties meedraaien. De jongere generatie heeft wat dat betreft meer geluk.

En dat terwijl je van een generatie bent die het toch al zo moeilijk heeft gehad.

Inderdaad, dit is een terechte compensatie voor die generatie die nu nog in een onzekerheidsfase zit. Mijn generatie heeft die onzekerheid *überhaupt* nooit gekend. De nadruk die in het Nederlandse wetenschappelijke bedrijf thans op 'rendement' wordt gelegd, bezie ik vanuit mijn achtergrond overigens wel met enig relativiseringsvermogen. Het valt een buitenlander uiteraard op dat de Nederlanders zo dol zijn op organiseren en geloven dat ze de problemen kunnen bestrijden door steeds meer te organiseren: waarmee de bureaucratisering de kans krijgt al haar bekende effecten te vertonen. Maar we moeten niet vergeten dat er ook wel degelijk redenen waren om iets te doen. Nederland heeft zich op een gegeven moment met een schok gerealiseerd dat zijn wetenschapsbeoefening bepaalde structurele deficiënties vertoonde. Waarom zaten al die buitenlandse hoogleraren hier? Gewoon omdat er niet gepromoveerd werd. Aan die prestatie-cultuur, of liever het ontbreken daarvan, is intussen wel wat gedaan. Die cultuur was heel nadrukkelijk aanwezig in België. Als student deed je de studie in vier jaar, punt uit. Je kreeg een studiebeurs voor vier jaar, op voorwaarde dat het inkomen van je ouders beneden een bepaalde grens lag. Wie het eerste jaar niet helemaal haalde (en dan bedoel ik echt 100 procent, niet de 10 of 50 procent die een parlement hier en nu niet eens durft te eisen!), kreeg het volgend jaar gewoon geen beurs. Volgende stap, het onderzoek; een beurs van vier jaar en dan promoveren of ook weer niets. Die prestatiegerichtheid is in de Belgische wetenschappelijke cultuur, en ik denk dat dit al begint in het middelbaar onderwijs, veel groter. Nederland heeft met zijn organisatie-woede van de afgelopen tien jaar geprobeerd dat een beetje te veranderen en je merkt inderdaad dat er nu meer prestatiegerichtheid optreedt aan de universiteit. Dat is een evident effect, maar daarvoor wordt ook een prijs betaald in de vorm van een enorme *overhead*.

Wim Blockmans

Stel dat je de vrijheid en de middelen had geheel naar eigen inzichten een instituut voor mediaevistiek op te richten. Wat zou je dan op poten zetten?

Ik ben redelijk tevreden op dit ogenblik, waarschijnlijk zijn daarom mijn opvattingen daarover weinig uitgekristalliseerd. Zoals gezegd, in 1978 hebben we 'gebouwd', ik heb eigenlijk de bouwwoede achter mij gelaten. Ik merk trouwens ook dat het in de huidige omstandigheden niet zo verstandig is veel te willen bouwen.

Maar even los van de reële omstandigheden. Wat zou er volgens jou te doen zijn, toegespitst op de mediaevistiek?

Ik denk niet in termen van instituten, veel meer in termen van netwerken en dan internationale netwerken. Ik geloof echt dat het creëren van netwerken een vorm van vruchtbaar samenwerken biedt. Daar hoeven niet noodzakelijkerwijs congressen aan te pas te komen. Ik denk hier gewoon aan het kennis nemen van elkaars werk, vragen, benaderingen en zo verder. Een netwerk, dat is buitengewoon efficiënt. Daar heb ik al heel lang heel veel in geïnvesteerd. Het simpele feit dat je al zo'n 25 jaar in nauw contact bent geweest met allerlei collega's, alleen doordat je publikaties uitwisselt, dat heeft natuurlijk in al die tijd als een sneeuwbal gewerkt.

Welke thematiek denk je dat meer aandacht verdient, of welke zou je in elk geval zélf meer aandacht willen geven?

In de eerste plaats alles wat grenzen doorbreekt. Ik denk dat daar de kern van de zaak ligt.

Doel je hier op grenzen van disciplines of op geografische grenzen?

Dat laatste vooral. Ik ben vreselijk geschrokken toen ik vijf jaar geleden het staatsvormingsproject van de European Science Foundation kreeg toegewezen en met toch excellente mensen uit allerlei landen mocht samenwerken. Ik schrok ervan hoe nationaal hun citeerkring was. In een klein land als het onze kijk je systematisch over de grenzen. Maar het is onvoorstelbaar hoe weinig Duitsers, Fransen, Engelsen, Spanjaarden of Italianen kennismaken van basisliteratuur in andere taalgebieden en daarmee van de problemen die daar worden behandeld. Het is angstaanjagend hoe weinig zij ten gevolge daarvan hun eigen interpretatiekader ter discussie stellen. Mijn bekommernis is steeds geweest bij het stellen van vragen en het formuleren van antwoorden zo veel mogelijk te vergelijken.

De andere grens waaraan je kunt denken, is uiteraard de interdisciplinaire grens. Ik neem aan dat je ook wat dat betreft nationaal en internationaal contacten hebt met bijvoorbeeld kunsthistorici en neerlandici. Hoe zie je de rol van geschiedenis binnen die interdisciplinaire samenwerking, als een centrale of betreft het een rol als hulpwetenschap?

Het mooie van de Middeleeuwse geschiedenis is dat die qua bronnen nog redelijk overzichtelijk is. Daardoor is de gesegmenteerde institutionalisering zoals je die ziet in de periode vanaf de Nieuwe Tijd - met bijvoorbeeld een aparte leerstoel voor sociaal-economische geschiedenis, in de praktijk toch toegespitst op de Nieuwe en Nieuwste Geschiedenis - bij ons afwezig. Het is voor ons betrekkelijk gemakkelijk te *switchen* van de rechtshistorie naar de literatuur- of de kunstgeschiedenis. In die zin denk ik dat het voor mediaevisten gemakkelijker is de diverse aspecten van het menselijk leven tegelijkertijd te bekijken dan voor mensen die met een latere periode bezig zijn. Er bestaan in ieder geval minder institutionele kloven. In zekere zin dachten wij vijftwintig jaar geleden dat de geschiedenis in vergelijking met de actuele maatschappijwetenschappen het voordeel had dat zij in elk geval als discipline nog 'samenhang' zodat de aspectbenaderingen - economisch, sociaal, politiek, cultureel - redelijk dicht bij elkaar stonden. Als je kijkt naar de wijze waarop het Nederlandse historische onderzoeksveld zich nu institutionaliseert, dan is het helaas zo dat men dat toch weer per aspectbenadering doorvoert. Er is een onderzoekschool voor de cultuur, een voor de sociaal-economische aspecten, en een, in wording, voor de politiek. Daarmee maakt men het weer moeilijker de diverse aspecten van een zelfde tijd op elkaar te betrekken. Ik vind het heel aantrekkelijk om een dergelijke overkoepeling tot stand te brengen en dat is natuurlijk ook interdisciplinair.

Hoe gaat jouw mooie boek, waarin die interdisciplinariteit en dat streven naar lange-termijn vergelijkingen zo veel aandacht zal krijgen, er uitzien? Hoe moeten we ons in concreto een boek voorstellen dat sociaalwetenschappelijk, interdisciplinair, vergelijkend et cetera is? In theorie zal iedereen dergelijke boeken toejuichen, maar hoe schrijf je ze?

Inderdaad, tot op heden lijkt iedere poging daartoe mislukt. Een dimensie die tot nog toe zeer sterk is onderbelicht in lange-termijn studies, bijvoorbeeld in al die toetsingen van de fameuze 'Weber-thesen' over processen van rationalisering, bureaucratisering, staatsvorming, secularisering enzovoort, is de beeldcultuur, en dat bedoel ik dan in de meest ruime zin: gebaren, rituelen, picturale uitdrukkingvormen in steen of in kleding, schilderijen et cetera. Dat zijn in de zogeheten traditionele samenleving de werkelijke massamedia, de vormen van sociale interactie. Sociale positionering gebeurt door je op een bepaalde manier te kleden. Ik ken niet zo veel systematische studies waarin die dimensie voldoende plaats heeft gekregen in de interpretatie van langdurige en brede maatschappelijke processen.

Zou je niet meer in het algemeen moeten constateren dat in de historische sociologie waar jouw hart naar uitgaat, het element van cultuur en 'meaning' vrijwel steeds wordt ondergewaardeerd, waardoor vrij spel is geboden aan meer antropologische benaderingen waarin alles tot 'cultuur' en 'meaning' lijkt te zijn gereduceerd? Lukt bijvoorbeeld iemand als de door jou zeer vaak geciteerde Tilly niet als het ware zelf uit dat mensen symboliek en ritueel juist zo zeer gaan benadrukken en 'isoleren'?

Het boek dat ik zou willen schrijven, is een aanvulling op het boek van Tilly over de staatsvorming in de laatste duizend jaar.⁸ Daarin ontbreekt, onbegrijpelijkwijs, heel die dimensie. Hijzelf erkent dat overigens, maar stelt dat je nu eenmaal een keuze moet maken. Zijn eigen keuze is begrijpelijk wanneer je zijn intellectuele ontwikkeling beziet. Hij komt uit de Chicago-school, waar het uiteindelijk op tellen aankwam, en men positivistische idealen koesterde. Die weg stond ons zelf als sociaal-economisch mediaevisten eind jaren zestig ook voor ogen. Dingen die ik in die jaren schreef, kwamen er ook op neer dat we meer zouden moeten tellen.

Maar hoe gaat het boek er uitzien?

Het zal in elk geval rijk geïllustreerd zijn. Het gaat over duizend jaar staatsvorming, waarbij ik het begrip 'staatsvorming' wil verruimen naar machtsvorming. Ik wil daarbij aanleunen bij hetgeen Mann in deel I van zijn boek heeft geboden. Er zijn diverse vormen van machtsuitoefening en structurering. De economische machtssystemen en de culturele machtssystemen vallen in Europa bijvoorbeeld niet samen met de politieke. In die zin is er een scheiding van machten, een relatief-autonome machtsontwikkeling in de sfeer van wat de kapitalistisch-economische ontwikkeling kan heten en in de sfeer van de ontwikkeling van culturele of mentale systemen.

Komt daarbij het element ook weer terug dat je in jouw oratie aan de orde hebt gesteld, te weten de vergelijking met de buiten-Europese wereld?⁹

Ik heb mij gerealiseerd dat wie over Europa schrijft, impliciet steeds een dergelijke vergelijking maakt. Het uitzonderlijke van Europa kan je alleen aan de orde stellen wanneer je op zijn minst impliciet een beeld hebt van hoe het buiten Europa toeging. Ik neem me echter niet voor om dat uit te werken. Ik weet niet hoe ik een interpretatiekader zou kunnen maken waarin ik alle relevante aspecten tegelijkertijd kan inpassen.

Is wat dat aangaat Manns ideaal, wat jou toch zeer aanspreekt, niet a priori onhaalbaar? Is het zoeken naar een algemeen interpretatiekader dat de wereldgeschiedenis zou kunnen vangen en dekken niet een vorm van metafysica, hoe leuk het ook kan zijn?

Ik denk dat de schaal waarop Mann zo'n kader vanaf de prehistorie zoekt, overbodig ruim en groot is. Ik denk niet dat dit nog zeer zinvol is. Ik ben onder de indruk van de enorme breedte van zijn werk maar niet overtuigd van de *cross-cultural* geldigheid van zijn benadering. In die zin ben ik zeker bescheidener.

Hoe zie je dan in jouw werk de relatie tussen theorie en praktijk, tussen generalisaties en interpretaties enerzijds en het bronnenonderzoek anderzijds?

Ik kan dan alleen de algemeenheden herhalen die al honderden keren gezegd zijn: er is niets zo praktisch als een goede theorie. Iedereen werkt met theorieën. Ik denk dat we ook een boodschap moeten uitdragen die de beschrijving van het eenmalige overstijgt. In elk geval van het eenmalige detail zal ik dan maar zeggen, want een lange-termijn ontwikkeling kan uiteraard ook eenmalig zijn. Een analyse daarvan ontleent haar kracht echter weer aan de breedte en omvang van het onderzochte terrein. Willen we vermijden als volstrekt onbelangrijke en dus niet-subsidieerbare nietsnutten te worden afgewimpeld, een dreiging die de humaniora toch voortdurend boven het hoofd hangt, dan moeten we ons ook waarmaken, niet alleen door 'bestseller'-verhalen, maar ook door interpretaties die duidelijk aansluiten bij de beleefde wereld van vandaag. We hebben het wat dat betreft tegenwoordig weer iets gemakkelijker. Sedert drie, vier jaar is Europa zich plots weer bewust geworden van het feit dat de geschiedenis van de veertiende eeuw in Joegoslavië vandaag een rol speelt en dat de lange termijn er inderdaad toe doet. Het is nu in 1994 iets gemakkelijker om mediaevist te zijn dan tien jaar geleden. Het is iets gemakkelijker erop te wijzen dat je ook actueel relevante interpretaties te bieden hebt. Wat mij persoonlijk betreft, hecht ik eraan heel verschillende dingen te doen en niet alléén theoretische geschriften van hoog abstractieniveau te produceren. Maar ik doe het soms wél. Dergelijke geschriften hebben natuurlijk een functie, zij fungeren als kop van Jut en moeten een aantal mensen provoceren. Denk bijvoorbeeld aan Pirenne. Dat was iemand die inderdaad generaliseerde. Hij schreef zijn *Histoire économique et sociale du Moyen Âge* en zijn fameuze theorie over het einde van de Middellandse Zee-cultuur voor een deel zonder onderzoek, in gevangenschap.¹⁰ Hij heeft zeer veel onderzoek van volgende generaties geïnspireerd door te kiezen voor een hoog abstractieniveau. Ieder onderzoek wordt in een bepaalde fase geïnspireerd door bepaalde bestandopnames waarin wordt gekeken hoe uit de huidige stand van het deelonderzoek een paradigma kan worden gedestilleerd. Het enige doel daarvan is natuurlijk dat dit paradigma als motor gaat fungeren in vervolgonderzoek en weer tot herformuleringen zal leiden. Ons verliezen in

detailstudies die naast elkaar worden gezet, heeft denk ik geen zin. Vandaar dat ik ervan overtuigd ben dat mensen af en toe moeten generaliseren. Niet iedereen heeft daar de neiging toe. Ik bespeur bij mezelf dat ik zeer graag aan micro-onderzoek doe. Ik bestudeer graag bronnen en geef ze ook uit, traditioneler kan het niet. Maar ik denk ook dat het zeer zinvol is af en toe eens de touwtjes aan elkaar te knopen.

Hoe moeten we ons dat voorstellen op het niveau van het concrete onderzoek en onderwijs binnen de sectie Middeleeuwse Geschiedenis, welke samenhang vertoont dat?

Daarover heb ik in mijn oratie een aantal dingen gezegd. Veel van de promoties die nu zijn of worden geschreven, waren toen al in een of andere vorm op touw gezet. Ik denk dat die samenhang opvallend groot is en zich zeer gemakkelijk laat vangen onder de noemer 'de maatschappijgeschiedenis van de Nederlanden in de Late Middeleeuwen met een focus op Holland'. Die keuze laat zich mijns inziens buitengewoon goed rechtvaardigen. De Middeleeuwse geschiedenis in Nederland verkeert sowieso in een achterstandspositie terwijl bovendien de casus 'Holland' buitengewoon interessant is. Er is daar een *sui generis* ontwikkeling die de moeite van het bestuderen zeker waard is: een bepaalde ecologische problematiek, de archaische politieke structuur die tot in de zestiende eeuw blijft bestaan en in de zeventiende eeuw een voorsprong blijkt op te leveren. Vragen daarover zijn buitengewoon aan de orde. En als je kijkt wat er aan promoties is en wordt geschreven, dan zie je mooie mozaïeksteentjes die soms weliswaar niet allemaal direct op Holland betrekking hebben, maar die toch aan de geschiedenis van Holland kunnen worden gerelateerd. Je krijgt zo ook oog voor de interactie van dicht tegen elkaar aanleunende regio's. Zoals ik in mijn artikel in de bundel voor Van der Wee heb willen laten zien, kun je de economische groei in Holland in de vijftiende en zestiende eeuw niet begrijpen zonder daarbij de Vlaamse markt, het Brabantse kapitaal, de technische voorsprong van de Hanze en de grondstoffen uit Engeland te betrekken.¹¹ Interregionale interactie is voor mij een 'must'. Die gaan we ook op politiek-cultureel vlak bestuderen. Dus Holland, jazeker, maar dan in een interregionaal kader. Vanuit een oogpunt van taakverdeling, landelijk en internationaal, lijkt mij dat ook niet zo gek. Ik vind niet dat we Holland aan de Amerikanen moeten overlaten en we moeten ook niet hetzelfde gaan doen als andere mediaevisten in Nederland. Die houden zich hoofdzakelijk bezig met de Vroege Middeleeuwen of met uitgesproken culturele aspecten. In dat opzicht hebben we hier een accent dat herkenbaar is en naar mijn idee zonder al te dwangmatig als een keurslijf te fungeren toch een opvallende samenhang vertoont.

Noten:

1. Voor nadere gegevens zie: W.P. Blockmans en H. Gaus, 'Jan Dhondt (1915-1972)' in: A.H. Huussen jr., E.H. Kossmann en H. Renner, ed., *Historici van de twintigste eeuw* (Utrecht, Antwerpen en Amsterdam 1981) 281-296.
2. W.P. Blockmans, *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van Middeleeuwen naar nieuwe tijden 1384-1506*. Dit proefschrift verscheen in 1978 in Brussel in druk.
3. Voor de benadering en interesses van Rina Lis zie bijvoorbeeld: R. Lis en H. Soly, *Armoede & kapitalisme in pre-industrieel Europa* (Antwerpen en Amsterdam 1980); R. Lis, 'Gezinsvorming en vrouwenarbeid', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 10 (1984) 380-404 en R. Lis, H. Soly en D. van Damme, *Op vrije voeten? Sociale politiek in West-Europa (1450-1914)* (Leuven 1985).
4. M. Mann, *The sources of social power. Volume I. A history of power from the beginning to 1760 A.D.* (Cambridge 1986). Van dit project, dat in vier delen moet resulteren, is inmiddels ook deel 2 verschenen getiteld *The sources of social power. Vol. II. The rise of classes and nation-states, 1760-1914* (Cambridge 1993).
5. Te denken valt hier aan E.R. Wolf, *Europe and the people without history* (Berkeley en Los Angeles 1982) en W.H. McNeill, *The rise of the west* (Chicago en Londen 1963); idem, *Plagues and peoples* (1e druk; New York 1976) en idem, *The pursuit of power. Technology, armed force, and society since A.D. 1000* (1e druk; Chicago 1982).
6. G. Duby, *Guerriers et paysans* (Parijs 1973).
7. Het proefschrift van Dhondt uit 1938 werd in 1948 in uitgebreide vorm gepubliceerd als *Études sur la naissance des principautés territoriales en France (IXe-Xe siècle)* (Brugge 1948). Voor Elias' these zie N. Elias, *Über den Prozeß der Zivilisation* 2 delen (Bern 1939).
8. Ch. Tilly, *Coercion, capital, and European states. AD 990-1990* (Oxford en Cambridge, Mass. 1990).
9. W.P. Blockmans, *De herleving van de Middeleeuwen* (Leiden 1988).
10. Zie voor nadere toelichting op de figuur Pirenne en diens werk B. Ebels-Hoving, 'Henri Pirenne (1862-1935)' in: Huussen, *Historici van de twintigste eeuw*, 26-40.
11. W.P. Blockmans, 'The economic expansion of Holland and Zeeland in the fourteenth-sixteenth centuries' in: E. Aerts, e.a. ed., *Studia historica oeconomica. Liber amicorum Herman van der Wee* (Leuven 1993) 41-57.